

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA DARSLARNI MULTIMEDIA ASOSIDA O'QITISH

Yulduz Shamuratova – Ajiniyoz nomidagi Nukus DPI O'zbek tili
va adabiyoti mutaxassisligi 1-bosqich magistranti

Ilmiy rahbar: Hamza Allambergenov,
Nukus DPI O'zbek adabiyoti kafedrası dotsenti, filologiya fanlari
bo'yicha falsafa doktori

Annotatsiya. Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida darslarni multimedia vositalari asosida olib borishning ahamiyati, shuningdek, o'quvchilarning ma'lumotlarni tezroq qabul qilishi, xotirada saqlashi hamda to'g'ri anglay olishlaridagi roli ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, kompyuter, kompyuterlashish, multimedia, xotira, adabiyot darslari.

Davlatimiz istiqboli, bozor iqtisodiyoti qonunlariga asoslangan jamiyat qurish sohasidagi ishlarning samaradorligi yuqori malakali, yuksak ma'naviyatli, raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash, barkamol avlodni shakllantirish muammosi bilan uzviy bog'liq. Oliy Majlisning ikkinchi chaqiriq IX sessiyasida qabul qilingan – „Ta'lim to'g'risida“gi Qonun, „Kadrlar tayyorlash milliy dasturi“ va Vazirlar Mahkamasi tomonidan qabul qilingan bir qator qarorlar ana shu maqsadlarni ro'yobga chiqarishga qaratilgan. Kadrlar tayyorlash va ta'lim tizimidagi, o'quv tarbiya ishlari sohasidagi muammolarni izchillik bilan, bosqichma-bosqich hal etish yo'llari va vositalari Vazirlar Mahkamasi va Xalq ta'limi vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan hujjatlarda belgilab berilgan. Ta'limning samaradorligini oshirishda yuksak imkoniyatlarga ega bo'lgan vositalardan biri sifatida ta'limning faol usullari qaralyapti.

Jahonda so'nggi o'n yillik kompyuter davri bo'ldi, desak aslo mubolag'a bo'lmaydi. Kompyuterlar asosli ravishda hayotimizning har jabhasiga kirib keldi. Bashariyat ish-faoliyatining katta qismini kompyuter texnologiyalarisiz tasavvur qilish mushkul. Bu borada ta'lim-tarbiya jarayonida ham texnologiyalar bilan ishlashning yanada samarali yo'llarini qo'llash, kompyuter bilan muloqotni osonlashtirish, qiziqtirish uchun ma'lumotni o'quvchilarga qanday qilib eng qulay va samarali tarzda yetkazish mumkinligi xususida savol tug'iladi. Ma'lumki, inson axborotning ko'p qismini ko'rish (~80%) va eshitish (~15%) organlari orqali qabul qiladi (bu avvaldan aniqlangan bo'lib, kino hamda televideniya undan samarali foydalaniladi). Multimediali texnologiyalar ushbu muhim sezgi organlarining bir vaqtda ishlashiga yordam beradi hamda uning xotirada uzoq saqlanishiga zamin yaratadi. Dinamik vizual ketma-ketlik (slayd-shou, animatsiya, video)ni ovozli tarzda namoyish etish orqali o'quvchilarning e'tiborini ko'proq jalb qilish mumkin. Bundan ko'rinadiki, multimediali texnologiyalar ma'lumotni maksimal samarali yetkazadi.

Bir gap bilan aytganda, o'qitishning boshqa interfaol shakllari bilan bir qatorda multimediali taqdimot, rasm va tasvirlar, audio va video yozuvlar, animatsiya va uch o'lchamli grafiklardan dars jarayonida o'rinli hamda samarali foydalanish bugungi kunning talabi hamdir.

Zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt ichida muayyan nazariy bilimlarni o'quvchilarga yetkazib berish ularda ma'lum faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarni hosil qilish, shuningdek, o'quvchilar faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko'nikma hamda malakalar darajasini baholash o'qituvchidan yuksak pedagogik mahoratni, ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi. Zotan „bugungi kunda qator rivojlangan mamlakatlarda o'quvchilarni o'quv va ijodiy faoliyatlarini oshiruvchi hamda ta'lim-tarbiya jarayonlarini samaradorligini kafolatlovchi pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida katta tajriba to'plangan bo'lib, ushbu tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nima bilan yuritilmoqda“²⁴⁶.

Zamonaviy axborot texnologiyalari shiddat bilan rivojlanib borayotgan sharoitda bolaning kompyuter, telefon kabi texnik vositalarga, ulardagi funksiyalar, o'yinlar, multfilmlarga ko'proq qiziqishi ayni haqiqat. Shunday ekan, o'qituvchi ham ularni o'quv fanlariga qiziqtirish uchun o'zi ma'qul ko'rgan yo'l bilan topshiriq berib „shumlik qilishi“ mumkin. Jumladan, deyarli barcha fanlardan qo'shimcha elektron darsliklar, audio, video, karaokeli mashqlar, harakatli animatsion topshiriqlar shaklida mashg'ulot olib borilsa, bizningcha, albatta kutilgan samarani beradi. Chunki biron mavzu bo'yicha ma'lumot o'quvchining e'tiboriga ham matn, ham taqdimot, ham videoroliklar orqali bir vaqtning o'zida parallel shaklda taqdim etilganida o'zlashtirish samarasining yuqori bo'lishiga, dars orqali kutilgan natijaga erishish imkoniyati ortadi. Bundan tashqari, o'quvchi ongida so'zlarning to'g'ri yozilishi, to'g'ri talaffuz qilish qoidalari bo'yicha bilimi rivojlanadi, eshitish orqali esa tinglab tushunish ko'nikmasini takomillashadi. O'qib, tinglab tushunish ko'nikmalari esa aynan bugungi kunda kuchga kirgan „Milliy o'quv dasturi“ning talablari ijrosidir.

Multimedia vositalari asosida o'qitishning afzalliklariga quyidagilarni kiritish mumkin:

- ko'rish orqali tushunishning nisbatan oson kechadi;
- video va tasvirning harakatlaridan ham o'quvchi tasavvur olami, dunyoqarashi kengayadi;
- ko'rish, eshitish orqali nazarda tutilgan axborotlarni bir vaqtda o'zlashtirish imkoyati ortadi;
- xotirada uzoq vaqt saqlanishiga erishiladi;
- yangi axborotlarga bo'lgan qiziqish hamda intiluvchanlikning o'sadi;
- o'quvchilar diqqati kuchliroq jalb qilinadi;
- dars davomidagi faollik ta'minlanadi.

Turli fotorasmlar, musiqa hamda video fayllar yordamida sifatli va qiziqarli dasturlar, videoroliklar tayyorlash imkoniyati hozirgi kunda tobora riojlanib bormoqda. Xususan, „Quiz test“, „iSpring Suite“, „iSpring quiz maker“ (interaktiv testlar yaratish uchun mo'ljallangan), „iSpring Kinetics“ (3D kitoblar, interaktiv xizmatlar), „iSpring Pro“ (flash taqdimot materiallarini yaratish uchun

²⁴⁶ Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. (O'quv qo'llanma). – Toshkent: Fan, 2006. – B. 66.

mo'ljallangan), „Google classroom“, „QR-kodli topshiriq“, „VR-ta'lim“, „Crossword Forge“, „Mind Maple Lite“ (mavzuga doir idrok xaritasining elektron shaklini yaratish), „Edraw max“ (professional ko'rinishga ega bo'lgan, flayer, sertifikat va boshqa turdagi tarqatma materiallarni tayyor shablonlar yordamida yaratish imkoniyatini beradi), „Web page maker“ kabi ta'lim jarayonida qo'llash mumkin bo'lgan vositalar bunga misol bo'la oladi. Shuningdek, Learning Apps.org multimediali, interfaol mashqlar yaratish, Crossworduniverse.com – krossvord yaratish, Puzzlecup.com – electron krossvord yaratish, Wordwall.net – interfaol mashqlar yaratish imlonini beruvchi saytlardan ham foydalanish mumkin.

Yuqoridagi vositalarning barchasidan ta'lim jarayonida unumli foydalanish mumkin, deb hisoblaymiz. Jumladan, „Crossword Forge“ dasturi orqali biz oson yo'l bilan krossvord yaratishimiz mumkin. Bu dasturning imkoniyatlari quyidagicha:

- savol va javoblarda harflarning cheklanmaganligi;
- jumboqlarni oson yaratish usullari;
- krossvordni import, eksport qilish imkkonlari;
- ichki imlo tekshiruvi;
- krossvord uchun bir necha sarlavhalar yaratish;
- katakchalarning avtomatik ravishda hosil qilinishi;
- maxsus shriftlar, ranglar, uslublar, o'lchamlarga ega ekanligi.

„VR-ta'lim“ – virtual olam orqali bilimni mustaqil olishga yo'l berib, allaqachon ma'lum bo'lgan dalil va hodisalarga yangicha qarash, bilimlarni to'ldirish va kengaytirish, boshqa alohida hodisalar bilan bog'lash, natijalar chiqarish hamda o'zaro farqlash imkonini beradi. Buning uchun bizga virtual ko'zoynak kerak bo'ladi. Ushbu jarayonda birinchidan, ta'lim natijadorligi oshadi – ma'lumotni eslab qolish darajasi o'sadi; ikkinchidan, bu texnologiya o'quv jarayonida qo'llash va amalga oshirish imkoni bo'lmagan materiallarning modelini yaratib, o'quvchilarga ularni namoyish qilib beradi; uchinchidan, bu xavfsizlik – o'quv jarayonidagi amaliy mashg'ulotlarda shikast olish ehtimolining yo'qligi. Zero, VR texnologiyasidan foydalanish orqali xavsizlik qoidalarini o'rganib borish mumkin. VR-ta'lim texnologiyasidan foydalanilganda virtual ko'zoynak, boshqaruv pulti va smartfon kerak bo'ladi va bu quyidagi harakatlarni talab qiladi:

1. Smartfonga maxsus VR dasturlar yoki lavhalar yuklab olinadi;
2. VR ko'zoynagi ichiga smartfon joylanadi;
3. Bohqaruv pulti orqali dasturlardagi lavhalar, didaktik o'yinlar, sayohatlar uushtiriladi.

Tadqiqotlarga ko'ra, VR texnologiyasi orqali o'tilgan darsda o'quvchilarda darsda bo'lgan qiziqish 1,5-2 baravarga oshadi.

Umuman, adabiyot darslarida multimediya vositalaridan samarali foydalanish o'qituvchi uchun darsdan kutilgan natijaga erishish imkoyatini oshiradi. Multimedia vositalari orqali tashkil qilingan dars mashg'ulotlari o'quvchining ko'rib, eshitib, matn bilan tanishish orqali o'zlashtiriladigan bilim, ko'nikma, malaka hamda kompetensiyalarining rivojlanishiga zamin yaratadi. Unda og'zaki hamda yozma savodxonligining oshishiga yordam beradi.

Adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Узлуксиз таълим тизимини дарслик билан таъминлашни такомиллаштириш тўғрисида”ги қарори” // Таълим тараққиёти, 1998, 1-сон.
2. Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури. – Тошкент: Шарқ, 2001.
3. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. (O‘quv qo‘llanma). – Toshkent: Fan, 2006. – B. 66.
4. www.ziyo.uz
5. library.uz
6. Ataxanovna Y.G., Tajimuratovna X.M., Menglibayevna B.S., & Zaripbaevna, S. A. (2021). O‘zbek tilini nofilologik auditoriyasida o‘qitishning ayrim masalalari. Бошқарув ва Этика Қоидалари онлайн илмий журнали, 1(5), 20-24.
7. Matyakupov, S. G., Kenjaev, F. I., & Razzakova, M.N. (2021). Interpretation of images and expressions in the form of communication. *Academicia: an international multidisciplinary research journal*, 11(1), 967-974.
8. Kamalovich, A. H. (2020). Mythological basis of unusual images in turkish peoples. *Academicia: An international multidisciplinary research journal*, 10(12), 678-682.